

במוצאי יום העצמאות תש"ן הלך לעולמו פרופ' יהושע פראוור ז"ל. טובאים כאן קטעים מראיון של ד"ר ננה שגיא עמו באוקטובר 1989.

ימים אחדים לפני מותו של פרופ' פראוור ז"ל נמסר לו החומר,
והוא ביקש לערוך ולהכינו לדפוס עבור איגרת זו.
פרופ' פראוור לא הספיק לעשות מלאכה זו.

פרופ' יהושע פראוור על ילדותו ועל ראשית דרכו באוניברסיטה

ביהדות פולין עצמא, וקראנו את עתונתה, "היינטי רימאנט", בתקופת הנמסיה השתייכתי לתנועת הצופים, שהיתה קשורה לתנועת הציונים הרדיקאליים. המנהיגים היו יצחק גרינבוים ומושה סנה. תמכנו בהם בכל לב, מבלי להכיר את השקפותיהם. ידענו רק שאנחנו קונטרס פולין, ומסילא אנחנו אנטי-גליצאים. ההורים קיבלו את תנועת הצופים, מכיוון שלא ראו בה סכנה אלא הגשמה עצמית ובילוי זמן. בשביעית ובשמונית ההשקפות נעשו יותר מחודדות, וחלק מבני הנוער עברו לתנועות הקומוניסטיות, ביניהן ה.פ.ס.ה. המפלגה הסוציאליסטית הפולנית. חלק עבר גם ל"בונד", אבל הרוב המוחלט נשאר בתנועת הציוניות. בשנת 1932, כאשר היטלר כבר היה בשלטון, ליהודים היתה הרגשה שאין רואים עתיד בפולין. האוניברסיטאות סגרו את שעריהן, אני התקבלתי לפקולטה למשפטים, אבל לא הלכתי ללמוד. היו פקולטאות, למשל רמאה, שנסגרו לחלוטין בפני יהודים. נכנסה לתוקף גם התקנה שיהודים חייבים לעמוד בזמן ההרצאות. וכך גברה אצלי ההכרה שאין לי עוד מה לעשות בפולין, וכי עלי לצאת. חלק מתבריי נסעו לצרפת כדי להמשיך בלימודים, חלק נסעו למצאע. הראשונים למדו מקצועות כשרטת, ובמצאע למדו רמאה.

עזבתי את תנועת הצופים כשהחלטתי ללמוד מקצוע פועיל למתנסת. המצב בבית הלך והחמיר, והיה ברור שהוריי לא יוכלו לתמוך בי. החלטתי לעלות ארצה, והיתה זו החלטה נועזת. הוריי ראו בעלייתי ארצה קרש הצלה. עליתי ארצה עם סרטיפיקט של סטודנט. פוזננסקי, או מרכז פעילות שוחרי האוניברסיטה העברית ולימים המזכיר האקדמי שלה, ראיין אותי בוורשה, ושם עברתי גם בחינה כעברית. אמנם דיברתי עברית קצת מצחיקה. כשהגעתי למל חיפה הלכתי לקנות כרטיס אוטובוס, ואמרתו שייאני חפץ כרטיסי. המוכר ענה לי: "החפצים שלך על הנגי, וכולם פרצו בצחוק. באנייה שהעלתה אותי ארצה הכרתי את משה זיק (היום מ"שעריכי), את אליהו מרידור ואת ד"ר משה לדאו, והיה גם ברלוביץ, בעל בית מרקחת בנתניה, שאחר כך ירד לאמריקה.

גרתי בסביבה שאותה תאר חיים באר בספריו, על יד קולנוע אדיסון בסוף רחוב דוד ילין. אני זוכר את הריח החזק ששלט כסביבה, ריח בית-החרושת למובדל. הבעיה הראשונה בארץ היתה להתפרנס. חיית בלדות מוחלטת, וכדי להתפרנס בכבוד עבדנו בניין ובחלוקת עתונים. את עבודתי כמחלק עתונים קיבלתי בשורת הסתדרות הסטודנטים. כל בוקר קמתי בשעה ארבע, וזה לא היה תענוג. חילקתי את עתון "הבוקר" כבן יהודה וברחביה. שני הקולגים שלי שעבדו אתי בחלוקת עתונים היו טוכמן ומילקוב, מחלקי "הארץ" ו"דבר". חברים אחרים עבדו בבנייתה של הדסה (37-1936). אני זוכר את הקור הנוראי בארץ. אמנם באתי מסביבה של מינוס 27 מעלות, אבל חיו שם תנורים ולבוש אחר, ופה אפילו מגפיים לא היו.

היה כבונתי ללמוד בטכניון. היות והיה קשה מאוד להתקבל לטכניון, הוצע לי ללמוד שנה אחת מתמטיקה באוניברסיטה העברית, ולאחר מכן לעבור לטכניון. למדתי שנה מתמטיקה וראיתי שאין לי עתיד בתחום זה. אז כתבתי לאבי ושאלתי אותו מה לעשות. אבא שלח לי מברק בפולנית, בטרמנית וביידיש, וזה לשונו: "למד היסטוריה". זה אמנם היה הלימוד האהוב עלי בגימנסיה. כנראה הרשמתי מהמבצר של בנדן מהמאה הארבע-עשרה, שהוא ראשית אהבתי להיסטוריה. חלק

נולדתי ב-1917 בכנדין, מחוז שלזיה העליונה בפולין. במחוז זה היה ריכוז של שבע קהילות יהודיות, וכנדין הוותיקה שביניהן. מספר תושבי העיר היה כ-50,000 ומתוכם כ-80% יהודים. המשפחה כולה - על יהודים והודות - גרה ברובע העתיק של העיר, קרוב למבצר העיר ולנהר ליד גשר צר בכניין בן שלוש קומות, שהיה שייך לסבא, ובעוד בניין בן קומה אחת. במלחמה הרחיבו הגרמנים את הגשר, ולשם כך הרסו את שני הבתים שהיו שייכים למשפחתי.

גרנו ליד מנרות של פחם וברזל. משפחתי היתה בעלת טוחנת קמח. סבי ועוד בני משפחה עבדו בטוחנת, ואילו אבי היה סוחר בדים ומשי. חלק מבני המשפחה עסקו במכירת קונפציה לגויים שעבדו במנרות והיו באים אל היהודים להתלבש. סבא היה האישיות הדומיננטית במשפחה, והוא השפיע על מהלך חיי. הייתי הבן הבכור במשפחה ובן יחיד להוריי, וסבא התעניין בי במיוחד. הבית היה במידה רבה פטריארכלי. בשבתות ובחגים כולם סעדו אצל סבא. שישה דודים הצטרפו לשולחן הערך העצום על טפס ושותיהם. סבא היה גם ראש הקהל בעיירה, וכנראה היה קונטרברסיאלי. בילדותי שמעתי שהסתכסך עם רב העיר, מאיר ליין מחסידי גור. התפללנו בבית כנסת של בויאנה. כל המשפחה התפללה באותו בית-כנסת, ואני חושב שהיותה את מחצית אוכלוסייתנו.

אני קורא מגיל ארבע. בגיל זה התחילו לקרוא וללמוד את האי"ב מן העמוד הראשון של הסיפור. בית-הספר שבו למדתי היה כעין חדר סתוקן, ונקרא יבנה או מזרחי. בבית-הספר חבשנו כובעים כמובן, ולמדנו ליסודי דת, תנ"ך ותפילה, וגם עברית בהברה אשכנזית. אחר כך למדתי בגמנסיה יהודית. מערך החינוך בגמנסיה היה מבוסס על פילנתרופיה, וכך יכולתי ללמוד בגמנסיה למרות שמשפחתי לא יכלה לשלם את שכר הלימוד. הגמנסיה שמה דגש על תרבות כללית וניסתה להודמות לגויים. דיברנו פולנית ולמעטים גרמנית. בגמנסיה דיברתי עם חבריי רק פולנית, וברחוב דיברנו פולנית ולפעמים גרמנית. הוריי דיברו ביניהם יידיש, אבל איתי דיברו פולנית. נאות הגמנסיה היתה הצטיינותם של תלמידיה בפולנית, דבר שנבע מאימת השלטונות, והגמנסיה אמנם הצטיינה בבחינות הבגרות בגרמנית ובפולנית. אני אהבתי פולנית, וכתבתי שירים בפולנית. בכיתה השביעית שבה למדתי היו חילוקי דעות אידיאולוגיים, אך היתה זו הכיתה הראשונה בגמנסיה שלא נטתה לקומוניזם. "השומר הצעיר" התבטל בעיר, אבל חורנו להקים אותו כמה שנים לאחר מכן. "גורדוניה" היתה קרובה ביותר אלינו, אבל היא פעלה בסוסנוביץ ולא בכנדין. היתה תחרות חזקה עם "היבונדי", אלא שהיבונדי אצלנו סיפול שכבה חברתית ענייה או שכבה של אינטלקטואלים מדרגה ראשונה. לכמה משפחות היתה נטייה להצהיר רשמית על אסימילציה. לעתים קיבלנו חינך אסימילטורי, אבל לא היו הצהרות אסימילטוריות.

בבית היתה אווירה ציונית ותנועה להתפלל לציון, וכבר בגיל שמונה נקלעתי לתנועת הנוער הציוני. תנועת הנוער הציוני נקראה בהתחלה "השומר הסהורי" (פלג של "השומר הצעיר"). היא ריכזה בתוכה את הנוער של משפחות בורגניות. ההורים הסכימו לפעילות זו מכיוון שלא היתה מחויבת, ולעומת זאת נערכו פעולות והרצאות להתקרבות אל העם היהודי. מחנכת הקבוצה שלי היתה זוסיה, אחר כך נעמי, ואיתה שקלנו נושאים רציניים וביניהם העלייה לארץ ישראל. עסקנו הרבה גם

משפחתי נר בקרקוב, והתרשמתי גם מארמון המלכים בעיר זו. מסוף שנות השנייה באוניברסיטה למדתי על מלגת ורסיום. הפרס הראשון בסך 15 לירות שטרלינג לשנה היה של יהודי מדרום אפריקה. לאחר מכן קיבלתי את פרס מנגס ואת פרס ביאליק, והאוניברסיטה התחילה לסמל בקידומי.

מצבם הכלכלי של הסטודנטים היה קשה. ראשית, הרוב המוחלט של הסטודנטים בתחומי מדעי הרוח בא מחו"ל, ולפיכך נוצרו אליטות מיוחדות, ביניהן האליטה האינטלקטואלית של עולי גרמניה. אלה באו עם ידע של שפות והכרות מעמיקה עם תרבות אירופה. הישראלים היו מעטים והיוו חבורה סגורה. משפחות ישראליות עשירות היו שולחות את בניהן ללמוד באנגליה.

חלוקת הלימודים באוניברסיטה היתה כדלקמן: יוצאי פורח פולין ואולי קצת רוסיה למדו יהדות, תולדות עם ישראל, תלמוד ומקרא. אגחנו מפולין המרכזית והמערבית עברו ללימודים כלליים. אני למדתי תולדות עם ישראל, היסטוריה כללית, וגם כלכלה חקלאית.

הפגישה הראשונה עם המורים היתה קשה. בסך הכל היו באוניברסיטה כ-750 סטודנטים, ועלי להזכיר כאן את מה שאמר או מורי קבנר ד"ר: ייש לנו התמצאות דמוגרפית.

בשנים אלה נוצר גיבוש של קבוצות אנשים. החבורה שאליה השתייכתי, החבורה של יהדות פולין, היתה סגורה ומפוצלת. יוצאי פולין היו בעלי השכלה רחבה, לכולם היה קושי לדבר עברית, והם המשיכו לדבר פולנית גם בארץ. בקבוצת הפולנים היו שלום פרלמן, היום מרופ ללימודים קלסיים בתל-אביב, אלכסנדר פוקס ויעקב טלמון. איש מאיתנו לא חשב על קריירה אקדמית בהיסטוריה. אך מעניין כי שלושתנו, טלמון, פוקס ואני, הרגשנו שאין לנו רקע לעזי, ובסופו של דבר התמחינו בהיסטוריה כללית. היום אני יודע שלאף אחד מאיתנו לא היה רקע ביהדות, והאמת היא שכולנו חזרנו ליהדות בתקופה זו. כל אחד מאיתנו כתב לפחות ספר אחד על היהדות.

מה שגרם להתקרבות בין הקבוצות היתה ההגנה. בפולין עברתי קורס צבאי, ונקלטתי בהגנה מיום הגיעי ארצה. קריירה בהגנה לא עשיתי, אך את שרותי עשיתי. בסוף 1937 עסקתי בשמירה בחוות הלימוד של רחל ינאית בתלפיות. שם נפגשתי עם בחורים דתיים ששרתו בהגנה. היינו מתחלפים ביום שישי כדי שיוכלו לשמור על השבת. שמירת השבת היתה בשבילי אלמנט חדש שלא הכרתי.

היינו בבחינת נזירי לימוד. הסתפקנו במה שיש, רק שתי ארוחות מלאות בשבוע. הייתי הולך לפרוץ בר לבקש עצה איזה ספרים לקנות, וקניתי את נרץ, את דובנוב ואחרים על השכונ הודשים של ארוחות. לארוחת ערב רגילה אכלנו לחם, שמינית הבילת המאה, שוקולד או חלבה מגורדים, תפוזים ותה. צהריים אכלנו במנה, רק אם היה לנו כסף. בדרך כלל לקחנו מנה ראשונה כמנה עיקרית, ריאות עם תפוחי אדמה, לזכות מסעדות המפעלים ויאמר שהם עזרו לנו מאוד. הישוב לא היה אורח במיוחד ללימודים. משך הלימודים היה או אינסופי. למדנו חמש שנים עד המי"א, ואחרי כן הדוקטורט נמשך שנים. בשלב מסוים הראשתי ללכת לקיבוץ, לגרעין של מנדיל, ישוב של הנער הציוני, אבל שני מוריי, קבנר ובר, האיצו בי לכתוב עבודת גמר, ויאחזי זה נראה.

הגשתי עבודת גמר בנושא יהעיר צור בתקופת הצלבנים. זו לא היתה תקופת ההתעניינות שלי. דווקא התעניינתי בחיי ישו, אבל לא היה מי שידריך אותי. לקליוונר לא נתנו, וציליקובר הקלטיציסט לא נסה לה. לימודי הבית השני כמעט שלא היו. אחרי כן, מתוך התנגדות לתיאולוגיה למדתי לבד, ועברתי לכלכלה. סיימתי לימודי כלכלה חקלאית והתמחיתי אצל בר בכלכלה.

בתקופה זו התחילו ניסיונותיי הראשונים להשתלב באוניברסיטה. הייתי האסיסטנט הראשון, ועשו לי רה-הביליטציה של המעמד חמש שנים מאוחר יותר. חבריי וירשובסקי, פוקס ואחרים, נכנסו על תקן של מתרגמים. כללית היתה התנגדות לתקנים במדעי הרוח, למרות שהיו תקנים במדעי הטבע.

התחלתי לכתוב את הדוקטורט לאחר שירחה עם מורי קבנר. דיברנו בינינו בתערובת של גרמנית ועברית. דיברנו גרמנית בעניינים רציניים כשהיה צורך למנוע אי הבנות. הימים ימי ערב מלחמת העולם השנייה, וקבנר אמר לי: יתשמע, אתה תישאר כאן. יש לך השכלה כללית, בוא

נמצא נושא שיכול לגשר בין אירופה לארץ ישראל, אבל איש לא יכול היה להדריך אותי. לימוד חומר שאותו אני מלמד היום בשלושה שכונות לקח לי חצי שנה, אבל את מה שלמדתי או אני יודע בעל פה עד היום. הנושא או היה משהו אורבניסטי, צלבני. מורי בר תמיד טען שעבודת הגמר שלי היתה הרבה יותר חשובה מהדוקטורט, והיום אני חושב שהוא צדק. עבודת הגמר שלי התפרסמה בחלקים. הדוקטורט אמנם עזר לי בכל מיני מקומות, אבל לא פרסמתי אותו בשלמות.

כשנים אלה הקשר עם ההורים ניתק. המכתב האחרון של אבא היה ב-1941. ב-1943 חוסל הגטו בכנדין, בין אחרוני הגטאות בפולין, וכשגמרה המלחמה ידעתי שאין לי משפחה.

ב-1945 כבר התחלנו לחשוב ברצינות על האוניברסיטה. חשבנו על אפשרות להמשיך לחקור או ללמד במסגרת האוניברסיטה. איש לא חשב על מסלולים ועל דרגות. כשקיבלתי דרגת מדרך כבר היו לי ספר וארבעה מאמרים. הדברים התחילו להסתדר לאט לאט. ביתניים מרצה מלחמת השחרור, ושוב נקטע המסלול. אמנם שחררו אותי מן הגיוס הבריטי, אבל נשארתי בהגנה. הייתי חייל, ונפצעתי במלחמה. לינוניים ירו ופצעו אותי. לאחר שנפצעתי על הר ציון נשארתי בשטח שש שעות. החברים זרקו לי מפרגולת החר תחבושות לעצירת הדם וגם בקבוק יין. כשהסיעו אותי לחדר הניתוחים שרתי את החמטון הפולני. הייתי שיכור לחלוטין.

היו לי קשרים בכל הכנסיות הגוצריות, וכשנפצעתי התפללו לשלומי בכנסיות. אחרי המלחמה הייתי איש הקשר הראשון עם הכנסיות. אז טבעתי את המונח "מקום קדוש". הדבקנו כתובות על כנסיות כדי למנוע את הרגת הכמרים והגוויים ואת הריס הכנסיות. לפעמים ארצו דברים קשים. קרה שחיילי מרצו אל הר ציון, ירו לכל הכיוונים ועשו מטווח בתוך הכנסיה. סיפור מפורסם הוא הורדת האף של סנטה מריה. יחד עם נציג האפיפיור, ששמע על הוועדה, ניסו להסביר, אך ללא הועיל.

העמיד שלנו באוניברסיטה היה מפוקפק. רק בשנת 1950 עשו לניטימייציה להוראה שלנו, ותתנו לנו סטטוס כלשהו. אני הייתי סגן דיקן, אחריי וירשובסקי, ואו התחילה תוכנית הביא הראשונה בארץ. אחרי החוויה הקשה של מלחמת השחרור והגיתוק סהר הצופים צריך היה להתחיל הכל מחדש בלי הספרייה והמבנים. באמצעות קשריי עם הפרנציסקנים ובתינוך הקונסול האיטלקי השגתי לאוניברסיטה את בנין טרה סנטה. ההוראה התקיימה בהתחלה בבית-הקפה טוב טעם. עם לימדנו ושתינו קפת. כל שיכולנו לתת לסטודנטים היו הרצאות פרונטליות. נאלצנו להשתמש בספרי הספריות הפרטיות שלנו או להרצות מן הזיכרון. הספרייה של הר הצופים הועברה טיפין טיפין באמצעות השיירות, ובמקביל התחילה האוניברסיטה לרכוש עוד ספרים. לימדנו מהזיכרון במשך שנתיים-שלוש וגם מאותם ספרים שהיו לנו בבית. כדי לרכוש עוד ספרים היה עלינו לוותר על הרבה ארוחות, וכך עשיתי. עד 1949 רוב הביבליוגרפיה שלנו היתה בגרמנית, ורוב הסטודנטים ידעו גרמנית. אחרי 1949 עברנו גם לאנגלית, וזה היה מפנה עצום בתולדות התרבות הישראלית.

רקטור האוניברסיטה אחרי המלחמה היה פרופי בנימין מזר. הוא הטיל עלי להיות איש הקשר עם הצבא, וכך התיידדתי עם יגאל אלון. הבעיה המרכזית אז היתה, איך לקלוט את האנשים שבאו מהצבא. היו שתי קטגוריות: צבא ושואה. יוצאי הצבא לעיתים קרובות היו בחורים שעזבו את הגמנסיה אחרי שש שנות לימוד והלכו להגשמה עצמית, כך למשל משה כרמל ויגאל אלון. האוניברסיטה עשתה מאמץ עצום להעביר אנשים אלה דרך מערכת בחינות הגברות ולקלוט אותם, ואני שמח שיכולתי למלא מה תפקיד. לחלק ניכר מניצולי השואה היו תעודות גברות, אך לעתים קרובות לא היו התעודות בידיהם, ואז היה עלינו לחפש בני עיר שיחתמו על התעודות. בעייתם של ניצולי השואה היתה קליטתם בתוך הישוב ובחיים האוניברסיטאיים. גם את אנשי הפלמי"ח לא היה קל לקלוט. אלה היו אנשים ששרתו שנים והגיעו לאוניברסיטה בגיל מבוגר, וכבר היו להם נשים וילדים. היתה זו תקופה קשה.

בסרה סנטה חלה סוציאליזציה כלשהי. התלמידים היו צמאי דעת במידה שקשה לתאר. באותה תקופה הסטודנטים כבר רצו דיפלומה.

צרפתי, הוא צריך לשמוע צרפתי, לספוג צרפתי, מוכרחים לתת לו עוד חצי שנה". תשובתו של אסף היתה: "כל ימי חיי לימדתי על סורא ופומבדיתא ולא עלה בדעתי לנסוע לסורא ופומבדיתא. בכל זאת אישור לי את התארכת. למדתי ב-Ecole de Chardre אבל את רוב הימים כיליתי בספריה האוטונית".

הספרייה הצלבנית בארץ התחילה לדלול לאט לאט. הורדנו את הספרים העיקריים מהר הצופים והוספנו עליהם. היום זוהי אחת הספריות הטובות ביותר בעולם בנושא מסעי הצלב. למולי נהגתי משני עולמות: כאשר קיצצו את התקציבים אמרו: פרט לארץ ישראל וליהדות, וכך על תקן של גוי נכנסתי גם לדבר הוה, והחברים עזרו. כשחזרתי ארצה הייתי אסיסטנט, אחר כך סגן דיקן. כל בני דורי עמדו בכל פעם כבני קושי. בהתחלה היו דרגות מדרוך, מרצה ופרופסור, אחר כך הכניסו באמצע מרצה בכיר, אחר כך הכניסו באמצע פרופסור חבר. כולנו עברנו מכשולים במערכת, אבל התקדמנו. הדרשות או לא היו קטנות יותר מאשר היום. בכל ימי שהייתי באוניברסיטה היתה לי תמיכה מוחלטת מהאוניברסיטה, גם מהצד המינהלי וגם מספריי. שני הפטרונים שלי היו בר וקבנר. הם חינכו אותי ודאגו לי. קיבלתי בהשאלה ספרים מהספרייה הלאומית, למרות שהצטייה היתה לא להוציא ספרים מאולם הקריאה. האוניברסיטה העברית החזיקה אותי וגם קידמה אותי.

הביא נוסד באוניברסיטה בשנת 1949, והשאירה הגדולה או היתה לגמור את הביא ולקבל תעודה. כך נוצר קונפליקט בין הסטודנטים לבין המורים. המורים הוותיקים לא היו מוכנים לרדת מדרשות המ"א, ואילו הסטודנטים רצו תעודה. המשק התחיל להתפתח, וכאופן טבעי נדרשו דיפלומות.

לאט לאט האוניברסיטה הגיעה לידי איזון מסוים בתוכנית הלימודים. החוג להיסטוריה היה הראשון שפתח מסלול דו חוגי. היינו קבוצה של 4-6 מורים שקבעה את תוכנית הביא. זו היתה ועדת ההוראה של הפקולטה, והיו בה וירשובסקי, פוקס, רוטנשטריך, אייזנשטדט ואני. כתבנו 38 תוכניות לימודים. עבדנו כשלוש שנים, וכך נקבע הנוסח של הביא הקיים עד היום. בתקופה זו הצלחנו גם להפעיל את כל הפקולטה, כי כל תוכנית נדונה בישיבת הפקולטה. הכנסנו בחינות סיום, בחינות של סוף שנה, בחינות מעבר, חובת כתיבת עבודות. החוגים קבעו מה היא הוראה בהרצאה ומה הוא תרגיל.

ב-1949 שלחו אותי למרס לשישה חודשים. אז נתקלתי בפעם הראשונה בספרייה גדולה. באותה תקופה היה בארץ צנע. כתבתי לאשתי: "שלחי לי שוקולד כי את הצרפתי אי אפשר לאכול". אחרי חצי שנה ביקשתי מהאוניברסיטה הארכת. מוננסקי הלך למעני לפרופ' שמחה אסף, או רקטור האוניברסיטה העברית, ואמר לו: יתראה, פראוור עוסק בחומר

אירועים שהיו

וי בשבט תשי"ן (12.90)

הוצאתו של פרופ' מנחם צ' קדרי על "דחיפותו של סקר על העברות הספרותיות תחיה" במסגרת סדרת הרצאות במלאת מאה שנה לוועד הלשון העברית.

י"ח בשבט תשי"ן (13.90)

התכנסות לזכרו של פרופ' שלמה פינס ז"ל במלאת שלושים לפטירתו.

נשא דברים: פרופ' שמואל סמבורסקי, פרופ' אביעזר רביצקי, פרופ' נתן רוטנשטריך.

כ"ו בשבט תשי"ן (15.90)

הוצאתו של פרופ' ישראל דוסטובסקי על "עימות אנרגיה ותסיבה ואיך לצאת ממנו" במסגרת סדרת הרצאות מדע לנוער ע"ש עמס דה-שליט ז"ל.

כ"ו בשבט תשי"ן (22.90)

הוצאת הזיכרון לפרופ' נרשם שלום ז"ל. ד"ר רחל אליאור הרצתה על הנושא: "בין 'תמששות הגשמיות' לבין 'אהבה בגשמיות' - הקיסוב בין התמיסה הרוחנית לבין המציאות החברתית בתוויה החסידית".

דברי הפתיחה בערב הזיכרון לפרופ' נרשם שלום ז"ל

כמעט שישים וחמש שנים הלפנו מאז שנרשם שלום השמיע את הרצאתו הראשונה באוניברסיטה העברית. את הנושא הגדיר בשאלה: האם חיבר רי משה די לאון את ספר הזהר?

בפתיחת המאמר סקר את התשובות שניתנו למניו. על אחדות אמר שדבריהם הם מקליפת נוגה, כלומר, תערובת האמת והטעות. הוא יצא איפוא לבדוק מחדש את פרטי השאלה, וסיים את מאמרו במלים: "רק השער פתוח והדרכים טרם יכוננו ופי יתן וירבו הסוללים אותן".

נרשם שלום הפיץ מציאות חוצת. הוא פתח שערים רבים הן בחקר המיסטיקה היהודית על כל סוגיה והן בכל תחומי המחשבה היהודית לדורותיה וההנהגות הדתיות על מניה השונים בכלל. ציפיותיו לראות סוללי דרכים בחקר הקבלה והתנועות המיסטיות השונות נתמלאו מעבר למשוער. הוא לא גרס שכולם יחזקו אותו, אלא יום, יעץ ועודד, ולפיכך זכה להרבות גבולו בתלמידים ובתלמידי תלמידים שאינם משכיחים את תורת רבם בחיבוריהם ובמחקריהם.

אפרים א' אורבך

ח' באדר תשי"ן (5.90)

הוצאתו של פרופ' גדעון גולדנברג על "העברית כלשון שמיית חיה" במסגרת סדרת הרצאות במלאת מאה שנה לוועד הלשון העברית.

ס"ו באדר תשי"ן (12.90)

הוצאתו חברי המשלחת של הסכון ללימודי המזרח בלנינגרד.

פרופ' ב"ב פיטרובסקי הרצה על הנושא:

The Trans-Caucasian Culture of the Second Millennium B.C. and its Contacts with Neighbouring Countries

פרופ' א"מ דיאקונוף הרצה על הנושא:

The Problems of Comparative Studies of Afrasian Languages

י"ח באדר תשי"ן (15.90)

הוצאתו של פרופ' מיכאל רבין על "שימושי אקראיות בחישובים ובתקשורת" במסגרת סדרת הרצאות מדע לנוער ע"ש עמס דה-שליט ז"ל.

א' בניסן תשי"ן (27.90)

הוצאתו של חבר האקדמיה פרופ' אלחנן הלפמן על "משבר החובות הבינלאומיים".

ח' בניסן תשי"ן (3.4.90)

הוצאת-אורח של פרופ' איתן קולברג על "אבן טאווס והספרות השיעית של ימי-הביניים".

כ"ד בניסן תשי"ן (19.4.90)

הוצאתו של פרופ' אהרן זותן על "האקדמית הלשון ותחיים" במסגרת סדרת הרצאות במלאת מאה שנה לוועד הלשון העברית.

כ"ח בניסן תשי"ן (23.4.90)

סימפוזיון יהודי-צרפתי בנושא: "דמויות מקראיות: הרמנטיקה יהודית ונוצרית".